

Красимира Тодорова

Предговор към „Празни
мисли на един празен човек“

Удивителна е жилавостта на широко разпространената в цял свят представа за англичанина, за студения, съдържан, сериозен и строго облечен джентълмен, който се усмихва само в случаите, когато е лишен от възможността да избере друго поведение, без да се покаже неучтив. Написани са десетки книги, измислени са стотици вицове, в които английският национален характер са разглежда през призмата на тази представа. И нищо сякаш не е в състояние да я промени. Безпомощни са се оказали дори перата на блестящи майстори на хумора от Шекспир до Шоу. Хората четат творбите им, смеят се от сърце на ситуации и образи и след това с удоволствие слушат или разказват поредния виц за вдълбочения в своя вестник джентълмен, който се възмушава от бърливостта на спътниците си във влака, разменили в продължение на два часа две реплики.

Каквото и да е обяснението му, този парадокс съществува. Историките, психолозите, литературоведите имат своите версии. Те черпят основанията си в социалната и политическа история на Англия, в сложните обществени противоречия и идейни тенденции, които са сложили траен отпечатък върху английския национален характер. В случая обаче не ни интересуват научните изследвания и изводи по този въпрос. Поважно с оглед на конкретната тема е да се изтъкне, че в английската литература почти не се срещат „чисти“ хумористи. Смехът в искрящите от остроумие комедии на Шекспир често се прекъсва рязко от тревожните предчувствия на героите, комичните ситуации у Дикенз бързо отстъпват място на социалния и психологическия анализ, а хуморът на Шоу е толкова остър, жлъчен, парадоксален и хаплив, че едва ли някъде напуска рамките на сатирата.

Не е „чист“ хуморист и Джером К. Джером, когото представяме с този малък сборник. Думата „представяме“ едва ли е подходяща за автора на „Трима в една лодка, без да се брои кучето“ – една от най-популярните хумористични творби в световната литература. Българските читатели познават веселите приключения на героите на тази жизнерадостна, светла повест, изпълнена с нескончаеми комични ситуации, със свеж хумор и неизтощима изобретателност. От нейните страници говори един умен, проницателен човек, който познава живота, обича хората и умее да вижда смешното у тях. Но този човек, Джером Клапка Джером (2. V. 1859 – 14. VI. 1927), не е само находчив разказвач на забавни истории. Неговият житейски път е бил достатъчно труден, за да му даде възможност да разбере, че животът не е само приятна разходка по реката в компанията на най-близките приятели и вярното куче.

Израснал в семейство, което отблизо познава нуждата, останал кръгъл сирак още на шестнайсетгодишна възраст, Джером Джером отрано е принуден да се грижи сам за хляба си. В детството и ранната си младост той живее в непосредствено съседство с бордеите на Ист Енд и се сблъсква с безпросветния живот на техните обитатели. Това изостря социалното му чувство и през целия му живот държи будно неговото нравствено съзнание. Тези черти на гражданската същност на Джером Джером слагат траен отпечатък и върху неговата творческа природа. Без да е реалист от мащабите на Дикенз, Джером Джером винаги се е придържал в творчеството си близо до живота и никога не е писал за неща, които не познава. Своето кредо писателят определя с два императива – „да забавлява и да трогва“. Първата част от тази програма той осъществява блестящо. Почти всичките му работи, пръснати в многобройни сборници, са изградени върху някаква комична ситуация. В това отношение Джером Джером притежава рядък дар. Неговата изобретателност е невероятна. Той умее да превърне най-незначителна на пръв поглед случка в стожер на един сюжет, който му дава възможност да разгърне характеристиките на своите герои. А тези герои – предимно представители на средната класа – Джером Джером познава много добре. Той ги вижда като на длан – и с добрите, и с лошите им страни – и ги осмива находчиво, остроумно, точно. Неговият присмех обаче не е зъл. Джером Джером обича хората, съжалява ги, боли го за нелепостите в техния живот и затова в смеха му има нещо добродушно, в него прозира съчувствие и разбиране. Тази характерна особеност на неговия хумор ясно се откроява в разказите, включени в този сборник. В тях обаче има и нещо друго, което читателите, опознали Джером Джером само като автор на „Трима в една лодка, без да се брои кучето“, не са могли да доловят напълно. То е свързано с „втората част“ от естетическата програма на писателя, с императива „да трогва“.

Както беше споменато по-горе, Джером Джером запазва ненакърнено през целия си живот чувството за нравствена отговорност, което се изразява в една постоянна тревога за съдбата на човека в съвременното му общество. Той познава недъзите на това общество, възмущават го фалшивата, снобска благотворителност, лицемерието, социалната и нравствена тъпота. И не пропуска случай да ги посочи с пръст. В разказите, включени в този сборник, забавните истории, веселите перипетии на сюжета почти винаги се прекъсват от цели пасажи, наситени със своеобразни нравствени проповеди, свързани с обществени или лични морални недъзи, с по-големи, или по-незначителни човешки пороци.

Понякога човек дори остава с впечатление, че разказът е написан само заради тези пасажи, че занимателният сюжет е имал за цел единствено да увлече читателя и да го застави да чуе проповедта на автора. Тази черта в творчеството на Джером Джером винаги е била обект на много нападки от страна на неговите критици. Упрекнали са го в немотивирано разкъсване на сюжета, в дидактика. Упреците не са лишени от основание, особено когато става дума за художествената форма на разказите, за тяхната композиция преди всичко. Чувството за мярка не винаги е на висота у Джером Джером. Понякога то му изневерява и разказът се превръща в есе на морална тема, в притча, в басня, чийто морален извод е така раздут, че почти е обсебил фабулата, съдържанието, които са го породили. Що се отнася до упреците по отношение на дидактичността на писателя, необходимо е да се направи известна уговорка. Да, Джером Джером наистина има слабост към общите разсъждения, към философствването, към поучението и това несъмнено накърнява художествената цялост на неговите творби. Не бива обаче да не се виждат и причините за тази негова склонност. И като човек, и като творец Джером Джером винаги се е отличавал с безукоризнена честност и с високо съзнание за отговорността на писателя, за обществения смисъл на неговото дело. Това съзнание поражда у писателя вътрешната потребност да взема отношение към всичко, което засяга според него живота на хората, и да изразява това отношение директно, чрез открита авторска намеса в действието на разказа, Джером Джером смъква много маски, слага пръст в много рани на английското буржоазно общество от края на миналия и началото на нашия век. Въпреки ограничения си мироглед, зъпреки някои свои наивни представи, че обществената действителност би могла да се подобри чрез нравственото усъвършенстване на човека, той не е дидактик, а изобличител. Джером Джером не винаги вижда източниците на обществените пороци, но ги разобличава и осмива със забележително проникновение и майсторство. Тъкмо тази черта в неговото творчество не са могли да му простят нито приживе, нито след смъртта му буржоазните критици. Тъкмо затова те така яростно са го критикували и продължават да го критикуват за неговата дидактичност. И трябва да се признае – имали са право да го ненавиждат и критикуват. Нека чуем само два „дидактични“ пасажа, за да се убедим в това:

„Цивилизацията е устроила нещата по такъв начин, че само едно привилегировано малцинство може да се наслаждава на свободно време... И какъв отговор дава на всичко това привилегированата класа?

Ето нейния отговор:

«Ние и пръст няма да мръднем за света, който ни храни, облича и поддържа разкоша ни. Ние ще прекараме живота си в хвърляне на топки, гледайки как други хвърлят топки, спорейки помежду си за най-добрите начини за хвърляне на топки.»

А няма това е – нека използваме техния светски жаргон – «честна игра»?

Впрочем възможно е да говоря всичко това просто от завист. Аз никога не съм проявявал особена сръчност в подхвърлянето на топки.“ („Цивилизацията и безработицата“)

А ето и втория пасаж; той е взет от разказа „Философията и демона“, който най-често се причислява към моралните притчи на Джером Джером:

„Глупак е този ратай с неговата несигурна дванадесетшилингова седмична заплата: би трябвало да е доволен от това, което има. Нима не са му спестени вълненията за това дали капиталът му е вложен сигурно при четири-процентна лихва? Нима слънцето не изгрява и залязва и за него? Мнозина, от нас никога не виждат изгрева, а нашите така наречени ниши братя се радват на преимуществото почти всеки ден да наблюдават това утринно празненство. Нека ликува техният демон. Защо ще страдат, ако децата им плачат от глад? Нима не е в реда на нещата децата на бедняка да плачат от глад? Така са устроили този свят боговете. И нека демонът на бедняка размишлява за ползата, която допринася на обществото с евтиния си труд. Нека ратаят помисли за общото благо.“ Да, Джером К. Джером не е „чист“ хуморист. В този сборник българските читатели ще го видят в по-различна светлина. Разказите са взети от различни сборници, писани са по различно време, имат различна идейно-художествена стойност. Изходна точка при подбора им е стремежът да се разкрият двете равностойни тенденции в творчеството на Джером Джером – смехът и изобличението, „забавното“ и „трогателното“. Подреждането им по хронологичен ред, а не с оглед на тематична или някаква друга връзка, също е подчинено на идеята да се проследи последователността, с която Джером Джером следва своята естетическа програма. От тези разкази ни облъхва обичта на писателя към хората, искрено му желание да им помогне да живеят по-добре, по-чисто, по-човешки. А хуморът, с който са пропити, ще припомни отново на нашите читатели приятните минути, които са изживели в срещата си с автора на „Трима в една лодка, без да се брои кучето“.

КРАЙ

© 1970 Красимира Тодорова

Сканиране, разпознаване и редакция: Теодора, 2008

Публикация

Джером К. Джером

Празни мисли на един празен човек

Избрани разкази

Издателство „Народна култура“, София, 1970

Съставителство и превод от английски: Красимира Тодорова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7345>]